

Izabela Bawej

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ORCID: 0000-0002-1467-6509

iza_bawej@poczta.onet.pl

Kompetencja międzykulturowa a umiejętność sporządzenia dokumentów aplikacyjnych (na materiale języka niemieckiego)

Intercultural competence and the ability to prepare job application documents (in German)

On the job market today, people with a (very) good knowledge of a foreign language, such as German, are in demand. Candidates are required to submit their application documents in this language. Unfortunately, having grammatical correctness and a rich vocabulary are not enough to write a job application and a CV. In order to prepare these documents correctly, it is necessary to know the differences between one's own and the other culture, in this case the culture of German-speaking countries. The aim of this paper is to present the findings of an exploratory study examining errors students made naming and expressing selected elements of the non-lingual reality that represent a specific kind of reflection of new and often foreign realities in covering letters and CVs. Due to the limited framework of this paper, it is focused on intercultural aspects. While these seem to be very simple, they may cause difficulties because of the characteristic way they are presented in the acquired language, such as the use of courtesy rules, the recording of the date, giving of personal data, writing about foreign languages skills or providing information about a driving licence.

Keywords: intercultural competence, language and culture, cross-culture differences, language errors

Słowa kluczowe: kompetencja międzykulturowa, język i kultura, różnice międzykulturowe, błędy językowe

„Kultury różnią się między sobą i znajomość różnic z tego wynikających jest niezbędna dla skutecznej komunikacji użytkowników języka obcego wywodzących się z innych kręgów kulturowych”.

(Teresa Siek-Piskozub, 2016: 138)

1. Wstęp

Na rynku pracy poszukuje się dzisiaj osób posiadających bardzo dobrą (dobrą) znajomość języków obcych, również na szeregowych stanowiskach. Najczęściej pracodawcy oczekują od kandydatów znajomości języka angielskiego. Na drugim miejscu znajduje się niemiecki, co wynika m.in. z licznych kontaktów biznesowo-handlowych pomiędzy Polską a krajami niemieckiego obszaru językowego. Znajomości niemieckiego wymagają także polskie firmy, które mają swoje oddziały lub prowadzą interesy w tych krajach (zob. np. Wędrychowicz, 2018: 112). W języku tym trzeba w nich też złożyć dokumenty aplikacyjne. Niestety, do napisania listu intencyjnego oraz życiorysu nie wystarczą sama poprawność gramatyczna i bogate słownictwo. Aby właściwie przygotować powyższe pisma, potrzebna jest także wiedza o różnicach między kulturą własną a kulturą obcą, tu kulturą krajów niemieckiego obszaru językowego.

Inspiracją do powstania niniejszego opracowania były błędy studentów w dokumentach aplikacyjnych w nazywaniu i wyrażaniu wybranych elementów niemieckiej rzeczywistości pozajęzykowej, stanowiących swoiste odbicie nowych realiów. Pomijam tu stronę graficzną oraz układ formalny pism. Z uwagi na ograniczone ramy publikacji w rozważaniach skupię się na wybranych aspektach międzykulturowych, które wydają się bardzo łatwe, sprawiają jednak wiele trudności w pisemnych kontaktach polsko-niemieckich z uwagi na charakterystyczny sposób ich ujęcia w nabywanym języku; chodzi m.in. o: stosowanie reguł grzecznościowych, sposób zapisania daty, podanie danych personalnych, napisanie o swojej znajomości języków obcych czy posiadanym prawie jazdy. Dokumenty muszą być bowiem przygotowane nie tylko zgodnie z obowiązującymi normami językowymi, lecz także z obowiązującymi konwencjami w korespondencji oficjalnej,

charakterystycznymi dla niemieckich życiorysów i listów motywacyjnych (zob. np. Sambor, 2005: 187–188).

Sprawność pisania w języku obcym jest złożonym zagadnieniem. Warto zatem poznać problem błędów w pismach oficjalnych wynikających z kulturowych uwikłań języka. Błędy te mogą być wykorzystane przez nauczycieli w praktyce nad doskonaleniem sprawności pisania w języku niemieckim; mogą stać się także źródłem wiedzy dla osób studiujących ten język, które chcą się nauczyć sporządzać dokumenty aplikacyjne, nie popełniając przy tym pomyłek spowodowanych różnicami międzykulturowymi.

2. Kompetencja międzykulturowa

Niniejsze rozważania należy rozpocząć od wyjaśnienia zastosowanej w nich terminologii. Przedrostek *inter-* z łac. *inter* = między jest pierwszym członem złożenia odpowiadającym polskimi: *między-*, *wśród-*, *współ-* (*Słownik wyrazów obcych*, 1980: 310). W większości prac dotyczących nauczania języków obcych spotkamy się z pojęciem „kompetencja interkulturowa”. W niniejszym opracowaniu używa się jednak terminu „kompetencja międzykulturowa”, ponieważ, jak podaje Urszula Żydek-Bednarczuk (2012: 22),

w zakresie semantycznych definicji prefiksy *inter-* i *między-* są zbliżone. Przedrostek *inter-* tłumaczony jest jako pierwszy człon wyrazów złożonych, oznaczający ‘między, wśród, wzajemny, współwewnątrz’. Już pobieżna analiza semantyczna wykazuje co najmniej dwa tropy znaczeń – jeden dotyczący czegoś, co jest okresem przejściowym między jednym a drugim, kolejny zaś związany jest ze znaczeniem wewnątrz czegoś. Bycie między jednym a drugim punktem zaburza czas i przestrzeń. Nie potrafimy do końca ustalić konkretnego miejsca. Uważam więc, że możemy używać zamiennie obu pojęć, czyli: ‘kompetencja interkulturowa’ oraz ‘kompetencja międzykulturowa’.

Słowo „interkulturowy” oznacza wszystkie międzyludzkie kontakty i relacje, w których uczestnicy nie tylko odwołują się do kulturowych zasad, postaw, zachowań, lecz również poznają ich odpowiedniki w innych kulturach (Garlacz-Sobczyk, 2013: 20). Komunikacja międzykulturowa” jest zatem porozumiewaniem się ludzi różnych kultur (Żydek-Bednarczuk, 2012: 22). Można ją też rozumieć jako relację wzajemnych uwarunkowań, wzmacnianie własnej tożsamości kulturowej przez poznawanie kultury odmiennej, uświadomienie sobie, że ludzie posługują się swoistym sposobem postrzegania świata (Zawadzka, 2004: 191).

W dokumencie Rady Europy pt. *Europejski system opisu kształcenia językowego* (ESOKJ, 2003: 13) czytamy, że „według definicji interkulturowości

najważniejszym celem edukacji językowej jest wspieranie rozwoju osobowości uczącego się, jego poczucia tożsamości, przez doświadczanie bogactwa innych kultur i języków”. W procesie nauczania języków obcych należy więc odpowiednio przygotować uczących się do wzmożonej międzynarodowej mobilności oraz propagować wśród nich szacunek dla różnorodności kulturowej (ESOKJ, 2003: 15).

Zgodnie z tym dokumentem (ESOKJ, 2003: 20–24) uczącego się języka postrzega się jako aktywną jednostkę społeczną, czyli członka konkretnego społeczeństwa, który ma do wykonania określone zadanie (nie tylko językowe), uwarunkowane kontekstem kulturowym. Według tej koncepcji posługiwanie się językiem, w tym także uczenie się języka, obejmuje:

- a) kompetencje ogólne, czyli wiedzę deklaratywną (doświadczenie życiowe, wiedzę teoretyczną, wiedzę o świecie), wiedzę proceduralną (umiejętności stosowania posiadanej wiedzy deklaratywnej), uwarunkowania osobowościowe (np. postawy związane z postrzeganiem innych ludzi, sposób zachowania w kontaktach międzykulturowych), umiejętność uczenia się (umiejętność odkrywania nowych, innych obszarów rzeczywistości, niezależnie od tego czy jest to inna kultura i inni ludzie),
- b) językowe kompetencje komunikacyjne, które tworzą:
 - kompetencje lingwistyczne – obejmujące znajomość i umiejętność stosowania systemowej wiedzy o języku, jak fonologia, morfologia, składnia, leksyka i semantyka,
 - kompetencje socjolingwistyczne – dotyczące m.in. znajomości oraz umiejętności stosowania takich konwencji komunikacyjnych, jak reguły grzecznościowe, zasady komunikacji w zależności od wieku, płci i statusu społecznego rozmówców, rytuały porozumowania się, rejestry czy style językowe,
 - kompetencje pragmatyczne – czyli umiejętności odnoszące się do funkcjonalnego użycia środków językowych z wykorzystaniem scenariuszy standardowych rozmów, umiejętność prowadzenia dyskursu, osiągnięcie spójności logicznej i gramatycznej w użyciu języka.

W ostatnich latach zmieniły się oczekiwania rynku pracy wobec absolwentów studiów neofilologicznych. Dzisiaj poszukuje się specjalistów w dziedzinie języków obcych z praktycznymi umiejętnościami językowymi. Ale oczekuje się również, aby, obok dobrej lub bardzo dobrej znajomości języka obcego, absolwent posiadał specjalistyczną kompetencję międzykulturową, która jest niezbędna dla skutecznego i poprawnego przekazywania treści specjalistycznych w języku obcym np. na płaszczyźnie międzynarodowych stosunków gospodarczych czy politycznych.

Istnieje wiele interpretacji pojęcia kompetencji międzykulturowej. Np. według Wilczyńskiej (2005: 15, 22) kompetencja ta oznacza m.in. doskonałą znajomość języka obcego oraz doskonałą znajomość dwóch kultur, umożliwiającą ich porównywanie i wychwytywanie różnic pomiędzy nimi. Banach (2003: 3) rozumie ją zaś jako umiejętność osoby uczącej się języka do zachowania się adekwatnie i właściwie „w momencie zetknięcia się z działaniem, postawą i oczekiwaniami przedstawicieli obcych kultur. Adekwatność i umiejętność zachowania się oznaczają, że osoba zdaje sobie sprawę z różnic kulturowych pomiędzy jej kulturą i obcą oraz jest w stanie sprostać problemom z różnych kultur wynikającym z tych różnic”. W podobnym duchu wypowiada się Fantini (2009: 458), który podkreśla, że kompetencja międzykulturowa jest kompleksem umiejętności, które obejmują rozumienie i uszanowanie różnic niezbędnych uczącemu się języka obcego do efektywnego i stosownego zachowania się podczas interakcji z osobami, które posługują się innym językiem i pochodzą z innego kręgu kulturowego. Również według Volkmana (2002: 12, 28) kompetencja międzykulturowa obejmuje wiedzę osób uczących się języka obcego o różnicach i podobieństwach pomiędzy kulturą własną a kulturą docelową, umiejętność rozpoznawania tych różnic w konkretnych sytuacjach oraz umiejętność rozwijania strategii zrozumienia i wczuwania się w zwyczaje innej kultury. Ważne jest także o osiągnięciu wprawy w zapobieganiu nieporozumieniom, łagodzeniu potencjalnych antagonizmów i prowadzeniu bezkonfliktowej komunikacji.

Myczko (2005: 34) z kolei podkreśla, że kompetencja międzykulturowa obejmuje wiadomości dotyczące różnych aspektów rzeczywistości kraju (krajów) języka, który jest nabywany, określoną wiedzę pozwalającą wyciągać wnioski, porównywać, przewidywać wyniki działań, a także określone postawy, jak np. wykazywanie postawy otwartości w stosunku do przedstawiciela innej kultury w procesie komunikacji. Istotnymi jej komponentami są też informacje o obcej rzeczywistości, umiejętność samodzielnej analizy otaczającego świata związanego z kulturą własną i obcą czy umiejętność interpretowania kultury obcej na tle kultury własnej i odwrotnie. Göbel (2019: 55) w swoich badaniach nad kompetencją międzykulturową w procesie nauki języka obcego również podkreśla, że jest to umiejętność efektywnego i stosownego komunikowania się w sytuacjach kontaktów międzykulturowych. Przyjmuje przy tym, że kompetencja ta oznacza nie tylko wiedzę o różnicach kulturowych w sposobach myślenia i zachowania się, lecz także wrażliwość na owe różnice i właściwe postawy wobec innych kultur i ich przedstawicieli. Warto dodać, że Göbel (2019: 56) rozpatruje kompetencję międzykulturową na trzech płaszczyznach: kognitywnej (wiedza deklaratywna, postrzeganie różnic kulturowych, świadomość międzykulturowa), afektywnej (zainteresowanie innymi kulturami, akceptowanie różnic

kulturowych, empatia), zadaniowej (umiejętność podejmowania działań międzykulturowych). Podobnie widzi tę kwestię Eberhardt (2008: 276-277), który badał poziom kompetencji międzykulturowej wśród niemieckich uczniów uczących się języka francuskiego. Stwierdza on, że obejmuje ona wiedzę o tym, jak należy zachowywać się językowo podczas interakcji z przedstawicielami innych wspólnot kulturowych. Należą do niej ponadto postawy ciekawości, otwartości i gotowości relatywizowania własnych przekonań, a także umiejętność obiektywnej interpretacji innych kultur i zjawisk w nich zachodzących, gotowość zdobywania wiedzy o nowych kulturach oraz umiejętność ich krytycznej oceny. Analogiczną koncepcję przedstawia Knapp (2004: 422), który także wyróżnia trzy komponenty, kompetencji międzykulturowej, tj. wiedzę o realiach i kulturze kraju (-ów) języka docelowego, postawy i motywację (tolerancja, brak uprzedzeń) oraz obszar zachowań, które charakteryzują się np.: szacunkiem dla inności, poważaniem oraz empatią wobec przedstawicieli innej kultury.

Podsumowując, kompetencji międzykulturowej nie można ograniczać wyłącznie do umiejętności komunikowania się w języku obcym, ponieważ nawet biegła znajomość języka obcego nie zapewni poprawnej komunikacji z przedstawicielami innej kultury. Kompetencję międzykulturową należy więc traktować jako połączenie wiedzy, postawy oraz wielu umiejętności (np. społecznych, zawodowych itp.) umożliwiających efektywne funkcjonowanie oraz porozumiewanie się w obrębie różnych kultur. Kompetencja ta to również zdolność praktycznego radzenia sobie, skutecznego działania w warunkach kulturowo odmiennych, rozpoznawania różnic kulturowych, wrażliwości na istniejące odmienności pomiędzy kulturą własną i obcą (Garlacz-Sobczyk, 2013: 173).

3. Kultura i język

Podejmując na gruncie dydaktyki języka obcego (niemieckiego) problematykę różnic kulturowych przy sporządzaniu dokumentów aplikacyjnych, należy również krótko wyjaśnić pojęcie „kultury” i odnieść się do kwestii kulturowego charakteru języka.

Kultura jest pojęciem równie szerokim, jak i pojemnym. Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto, że musimy ją rozumieć nie tylko jako wytwory materialne, lecz także jako zachowania zbiorowe, stosunki międzyludzkie, doświadczenia i wiedzę wielu pokoleń, pielęgnowane wartości, normy postępowania, sposoby myślenia i sposoby reagowania na otaczającą rzeczywistość, które są gromadzone w języku i przekazywane następnym pokoleniom (zob. np.: Wysoczański, 2005: 73; Grzegorzczkova, 2007: 149–150;

Heringer, 2007: 107; Müller-Funk, 2008: 4; Kadrič i in., 2010: 34; Altmayer, 2017: 7; Plikat, 2017: 24; Rieger, 2018: 7; Földes 2021: 17, 21).

Aspektem kultury jest również język, a jego doskonałość jest jednym z warunków rozwoju kultury jako całości, co podkreśla Sapir (1978: 37):

Przed wszystkim język jest w ogólnym odczuciu doskonałym systemem symbolicznym, o idealnie jednorodnym materiale, jako narzędzie wszelkich odniesień i znaczeń dostępnych danej kulturze zarówno w formie zaktualizowanej komunikacji, jak i w formie takich idealnych substytutów komunikacji, jak myślenie.

Przyjmując koncepcję, iż język zdeterminowany jest kulturowo¹, trzeba zgodzić się z Bursztą (1998: 61), że

(...) każda bez wyjątku kultura to zawsze jakiś odrębny system pojęciowy. Skoro zdecydowaliśmy się traktować ją konsekwentnie jako byt intencjonalny, jest oczywiste, iż sfera języka jawi się jako ta, w której zakodowane są kulturowo funkcjonujące poglądy na świat, formy pojęciowe, systemy terminologiczne, normy i wartości.

Obraz świata utrwalony w danym języku zależny jest od kulturowo uwarunkowanych doświadczeń wybranej społeczności językowej. W mnogości różnych sposobów postrzegania obiektów, osób, czynności, cech itp. każdy język wprowadza sobie właściwy porządek, dzięki któremu pewne formy istnienia świata członek określonej kultury i nosiciel konkretnego języka przyswaja sobie jako typowe i naturalne (Tokarski, 2004: 30; zob. także Volkmann, 2002: 16). Różne kultury cechuje różny stosunek do otaczającej rzeczywistości, a to z kolei w znacznym stopniu wpływa na sposób mówienia czy pisanie o niej.

Język kształtuje otaczający nas świat, ponieważ za jego pomocą ludzie nazywają i interpretują to, co ich otacza. Dzięki niemu postrzegają, rozumieją i przekazują informacje o rzeczywistości, w której funkcjonuje ich wspólnota językowa (Brunzel, 2002: 18). Zdaniem Wierzbieckiej (1991: 13), „język nie odzwierciedla świata bezpośrednio; odzwierciedla ludzką interpretację świata

¹ U podstaw badań językoznawczych, które traktują język jako rodzaj specyficznej dziedziny kultury, leży teza relatywizmu językowego, sformułowana przez Sapira i zradykalizowana przez Whorfa. Była ona już obecna w okresie niemieckiego romantyzmu w pracach Herdera i Humboldta, którzy przyjęli, że każdy język wyraża inne spojrzenie na świat. W teorii języka powstała wówczas myśl o tym, że poszczególne podsystemy języka (np. leksyka i składnia) mają wpływ na sposób percepcji i artykulacji świata przez członków danej wspólnoty językowej, a w efekcie na sposób ich myślenia o otaczającej rzeczywistości (zob. np.: Eichinger, 1989: 30; Weiss, 1996: 30; Deutscher, 2010: 26; Guz, 2012: 68).

(...)”, dlatego że jest on narzędziem, umożliwiającym poznanie, systematyzowanie i ocenianie otaczającej rzeczywistości.

Według Eichingera (2004: 129) bez języka rozwój kultury byłby ograniczony, bez niego nie bylibyśmy w stanie myśleć i mówić o tym, co jest wokół nas, i co tkwi w naszej świadomości. Również Földes (2021: 24) stwierdza, że każdy język wyraża kulturę danej społeczności, określa i wpływa na obraz postrzeganego przez nią świata oraz na sposób myślenia o świecie, rozumienia go i nazywania jego elementów za pomocą różnych form językowych, np.: pojedynczych słów, frazeologizmów, metafor, form rutynowych itp. (zob. także Karstedt, 2004: 37).

Uczenie się języka jest więc czymś więcej niż tylko poznawaniem charakterystycznego dla niego systemu znaków i struktur. Istotne jest nauczanie kultury poprzez język i języka jako przejawu kultury. Język odzwierciedla bowiem świat nie w taki sposób, jaki on jest, ale tak, jak dane społeczeństwo go interpretuje (Zawadzka, 2004: 186). Studiowaniu języka obcego musi zatem, co podkreśla Bandura (2000: 58), towarzyszyć refleksja zarówno nad kulturą obcą, jak i własną, których częścią jest język. Istotne jest zatem, by studenci byli świadomi, w jaki sposób obydwie kultury różnią się między sobą.

W tym kontekście warto dopowiedzieć za Hejwowskim (2004: 69–71), że wszystkie teksty są mikroskopijnymi reprezentacjami złożonych rzeczywistości mentalnych i w zasadzie wszystkie elementy typowego tekstu są elementami kulturowymi. Można zatem przyjąć, że w przypadku dokumentów aplikacyjnych nacechowane kulturowo są w gruncie rzeczy wszystkie podawane w nich informacje. Obejmują one m.in. nazwy własne, formy rutynowe, formy adresatywne (formalne/niefORMALNE), konwencje grzecznościowe (grzeczność pozytywna/grzeczność negatywna) oraz wybrane podsystemy języka, tu słownictwo w postaci niepokrywającego się znaczenia słów, poprzez które dany naród precyzuje opis otaczającej go rzeczywistości, na przykład oznaczając stan cywilny czy określając znajomość języka.

4. List motywacyjny i życiorys jako gatunek tekstu

Obydwa dokumenty są podstawowymi narzędziami komunikacji oficjalnej na rynku pracy. Życiorys jest narzędziem promującym i reprezentującym daną osobę podczas jej nieobecności, a list motywacyjny jest elementem uzupełniającym w odniesieniu do życiorysu i bezpośrednią odpowiedzią na określoną ofertę pracy (Boniecka, Panasiuk, 2004: 75; Kluczycka, 2007: 9).

List motywacyjny jest listem oficjalnym, który ma przekonać potencjalnego pracodawcę, że dana osoba jest odpowiednim kandydatem na

oferowane stanowisko. Dlatego zawiera on elementy podania oraz autoprezentacji. Składa się z trzech części:

- wstępnej, w której wpisuje się miejscowość, datę, dane personalne nadawcy, dane odbiorcy, temat, którego dotyczy (np. nazwa stanowiska, numer referencyjny),
- głównej, w której należy przedstawić wyjaśnienie powodu napisania listu, informacje o kwalifikacjach, posiadanych umiejętnościach i cechach osobowości,
- zakończenia, które zawiera wyrażenie gotowości spotkania na rozmowę kwalifikacyjną, formuły grzecznościowe, podpis nadawcy, datę, ewentualnie informację o załącznikach.

List motywacyjny ma charakter wypowiedzi narracyjnej, która prowadzona jest w pierwszej osobie liczby pojedynczej w formie monologu autora. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w warstwie językowej pisma. Indywidualny nadawca identyfikowany jest przez następujące wykładniki językowe: zaimki osobowe i dzierżawcze pierwszej osoby (*ja, mój*) oraz formy czasownika w pierwszej osobie liczby pojedynczej, np. *ukończyłem, posiadam* (Wolańska, 2003: 322). W strukturę listu motywacyjnego wyraźnie wpisany jest określony odbiorca, co jest sygnalizowane charakterystycznymi grzecznościowymi zwrotami apelatywnymi, np.: *Szanowni Państwo, Szanowna Pani, Szanowny Panie* na początku listu oraz formułami grzecznych pożegnań lub podziękowań na końcu listu, np. *Z poważaniem, Z wyrazami szacunku* (zob. Wolańska, 2003: 322; Boniecka, Panasiuk, 2004: 87). Nadawca pełni w liście motywacyjnym podrzędną rolę, dlatego najliczniej występującymi w tym tekście aktami mowy są akty obligatywne (prośba, obietnica, zapewnienie) oraz akty informatywne (wyrażanie stwierdzeń, opis stanów rzeczy). Ponieważ list motywacyjny jest nastawiony na odbiorcę, nie znajdziemy w nim informacji o niepowodzeniach i porażkach osoby ubiegającej się o pracę. W ten sposób nadawca stwarza fałszywy wizerunek samego siebie. Można więc powiedzieć, że dokument fragmentarycznie ujmuje pewien temat, co jest podporządkowane intencji komunikacyjnej tego gatunku tekstu. Zdarza się, że nadawca listu zataja ważne informacje, więc pismo może być nacechowane perswazyjnie, a w skrajnych przypadkach można mówić o manipulacji. Stąd też list motywacyjny bliski jest tekstom promocyjno-reklamowym (Wolańska, 2003: 323-324; Boniecka, Panasiuk, 2004: 81). Cechami gatunkowymi listu motywacyjnego są także: niesamodzielność, ponieważ jest on zazwyczaj odpowiedzią na ogłoszenie prasowe lub umieszczone w internecie i współwystępuje z życiorysem, a także skrótowość, nietożsamość nadawcy i odbiorcy oraz wysoki stopień schematyzacji kompozycyjno-treściowej (Wolańska, 2003: 328-329). W tym miejscu należy dodać, że list ten zawiera również formuły językowe charakterystyczne dla podania, np.: *Zwracam się z prośbą*

o zatrudnienie mnie ..., *Dziękuję za rozpatrzenie mojej oferty*, *Z wyrazami szacunku* (Boniecka, Panasiuk, 2004: 87).

Życiorys jest użytkową formą wypowiedzi, w której przedstawia się chronologicznie fakty i daty dotyczące własnej osoby, które mogą się okazać atrakcyjne dla odbiorcy (zob. Boniecka, Panasiuk, 2000: 49). Dobór informacji w tym piśmie zależy od tego, do kogo i w jakim celu jest kierowane. Tekst życiorysu poprzedzony jest tytułem w postaci słowa ŻYCIORYS. W jego prawym górnym rogu można umieścić swoje zdjęcie, a standardowo składa się on z następujących elementów:

- nagłówek zawierającego dane personalne (tj. imię, nazwisko osoby, data i miejsce urodzenia) oraz dane kontaktowe (tj. adres zamieszkania, numer telefonu, adres poczty elektronicznej)²;
- informacji o wykształceniu (ukończone szkoły) i innych kwalifikacjach (np. kursy, stypendia);
- doświadczeń zawodowych;
- informacji dodatkowych (np.: cechy osobowości, zainteresowania, sposób spędzania wolnego czasu, umiejętności komputerowe, znajomość języków obcych, posiadane prawo jazdy);
- daty i miejsca sporządzenia pisma oraz własnoręcznego podpisu.

W życiorysie starający się o pracę nie ma możliwości szerszego omawiania żadnego z powyżej podanych elementów. W tym dokumencie nie ma miejsca ani na swobodę w wyrażaniu myśli, ani na podkreślanie swojej indywidualności. Cechy indywidualne można natomiast pokazać w wyżej przedstawionym liście motywacyjnym. Gatunek ten bowiem dopuszcza nadanie wypowiedzi charakteru osobistego, co pozwala starającemu się o pracę wyróżnić się spośród innych kandydatów, którzy mogą mieć podobne wykształcenie czy kwalifikacje (Wolańska, 2003: 320).

Obecnie życiorys ma najczęściej formę zblokowaną i pisany jest w układzie dwukolumnowym: jedna kolumna jest przeznaczona do zapisu wyodrębnianych dla tego gatunku kategorii znaczeniowych (semantycznych), ujętych niekiedy w przedziały czasu, a druga kolumna zawiera przyporządkowane tym kategoriom i datom informacje biograficzne, podawane w formie zawiadomień i równoważników zdań. Tu należy zaznaczyć, że przy wymienianiu etapów kształcenia stosuje się odwrotny porządek chronologiczny, tj. od ostatniej szkoły. Natomiast prezentacja doświadczeń zawodowych przebiega według zwykłego porządku chronologicznego. W ten sposób informacje powiązane są w ciąg przyczynowo-skutkowy, co zapewnia spójność semantyczną wypowiedzi (Boniecka, Panasiuk, 2000: 58, 69).

² Czasami autorzy życiorysów podają swój stan cywilny oraz dane rodziców. Informacje te dotyczą ich imion, zawodów oraz nazwiska panieńskiej matki.

Życiorys jest tekstem silnie nacechowany perswazyjnie, będącym rodzajem reklamy. Widać to w części poświęconej informacjom dodatkowym, kiedy kandydat przedstawia swoje cechy osobowości w postaci superlatywów. Są to najczęściej cechy pożądane w pracy, a nie jego cechy indywidualne. W życiorysie nie ma też informacji o porażkach i niepowodzeniach. Stwarzany jest w ten sposób nieco zakłamany wizerunek człowieka. Pod tym względem życiorys przypomina reklamę, hamuje inwencję językową, sugeruje potrzebę podawania specjalnych danych, w tym wyjątkowych uzdolnień. Chcąc sprostać oczekiwaniom potencjalnego pracodawcy, nadawca pisze tylko o swoich najlepszych stronach (Boniecka, Panasiuk, 2000: 64; Boniecka, Panasiuk, 2004: 82).

Obydwa dokumenty sporządza się na komputerze w formacie A4, chyba że w procesie rekrutacyjnym pismo kandydata będzie poddane ocenie grafologicznej.

5. Różnice kulturowe w dokumentach aplikacyjnych – część analityczna

5.1. Cel badania

Dzisiaj wiele ogłoszeń o pracę znajdziemy w internecie. Na interesujące oferty można wysłać aplikację, ponieważ niektóre firmy mają na swoich stronach internetowych specjalne formularze, do których należy wpisać wymagane dane. W pozostałych przypadkach trzeba napisać list motywacyjny (*Bewerbung*) i załączyć do niego pozostałe dokumenty aplikacyjne, w tym życiorys (*Lebenslauf*) (zob. np. Drummer, Boehnke, 2014: 47). Pisma te muszą być sporządzone z obowiązującymi normami językowymi³ i przyjętymi w danym kraju konwencjami społecznymi, ponieważ, jak już wspomniano, język jest istotnym elementem kultury, a charakterystyczne właściwości każdego języka naturalnego są nierozzerwalnie związane ze specyfiką kulturową wybranej społeczności.

Szczególnie widoczny jest wpływ kultury na słownictwo i wybrane schematy zachowań, tzw. skrypty konwersacyjne, gdyż są one związane z określoną historią danego narodu, jego doświadczeniami, obyczajami, tradycjami oraz przyzwyczajeniami (zob. Zawadzka, 2004: 186). Niedoskonałości w zakresie kompetencji międzykulturowej u osób uczących się języka obcego

³ Norma językowa jest zbiorem środków językowych (reguł gramatycznych, kolokacji, syntagm skonwencjonalizowanych, frazeologizmów) uznanych przez daną wspólnotę za poprawne. Norma językowa określa społeczną akceptację wypowiedzenia z punktu widzenia poprawności gramatycznej i leksykalnej niezależnie od kontekstu sytuacyjnego (Szulc, 1994: 154).

mogą być niekiedy brzemienne w skutki, dlatego też podjęto badania, których celem była próba odpowiedzi na następujące pytania:

1. Co jest przyczyną błędów językowych w pismach oficjalnych osób uczących się języka niemieckiego?
2. Jakie błędy językowe w interjęzyku⁴ piszących wywołuje niewiedza o różnych sposobach odzwierciedlania wybranych elementów rzeczywistości pozajęzykowej?
3. Jakie zakłócenia w przekazie informacji może spowodować nieznamość różnic kulturowych w dokumentach aplikacyjnych?

5.2. Grupa badawcza

W badaniu wzięły udział dwie grupy studentów lingwistyki stosowanej angielsko-niemieckiej studiów pierwszego stopnia UKW w Bydgoszczy składające z 57 osób – 29 osób w roku 2020-2021 i 28 osób w roku 2021-2022. Mimo iż teoretycznie wszyscy studenci według klasyfikacji ESOKJ (2003) reprezentowali poziom językowy B2/C1, to w każdej grupie były też osoby z niższym poziomem znajomości języka.

5.3. Metoda i narzędzie badawcze

W badaniu posłużono się metodą jakościową, ponieważ jest ona cenną pomocą w kontekście oceny umiejętności językowych osób uczących się języków obcych. Jak piszą Komorowska i Obidniak (2002: 30): „badania jakościowe są szczególnie odpowiednie dla nauczycieli chcących zrozumieć konkretne zjawisko lub przeanalizować problem napotkany w swojej pracy pedagogicznej”.

Do badania wykorzystano dwa wspomniane gatunki tekstów: list motywacyjny oraz życiorys. List motywacyjny studenci pisali podczas zajęć trwających 90 minut⁵, a życiorys jako pracę domową⁶. Pisanie obu pism zostało poprzedzone zajęciami praktycznymi, w trakcie których studenci poznawali m.in. układ i formę listu motywacyjnego oraz życiorysu w języku niemieckim, w tym kolejność rozmieszczenia poszczególnych elementów obu pism

⁴ Interjęzyk jest osobniczym systemem językowym (tzw. językiem przejściowym), który składa się z elementów języka ojczystego uczącego się, języka obcego i własnych cech przynależnych danej sobie (Selinker, 1972: 214).

⁵ Studenci dysponowali słownikami jedno- i dwujęzycznymi.

⁶ Przed napisaniem życiorysu badani musieli mieć czas na zebranie danych: świadectw ukończenia szkół, dyplomów, zaświadczeń o odbyciu kursów, szkoleń itp.

na arkuszu, ćwiczyli wzorce tekstowe, rozwijali umiejętność wyboru struktur językowych dla powstających tekstów odpowiednio do ich formy i funkcji, poznawali i utrwalali słownictwo ogólne oraz specjalistyczne występujące w pismach oficjalnych, przypominali sobie i powtarzali struktury gramatyczne typowe dla danego rodzaju tekstu, np. użycie nominalizacji czy stosowanie trybu przypuszczającego. Następnie prace były sprawdzane i oceniane pod względem: 1. treści i formy (organizacji tekstu); 2. bogactwa językowego; 3. poprawności językowej.

5.4. Opis i analiza danych

Przedmiotowe badanie jakościowe zostało przeprowadzone w semestrze zimowym 2020/2021 i 2021/2022 w ramach *Praktycznej nauki z języka niemieckiego – pisanie z ortografią*⁷. Analizie poddanych zostało 45 podań o pracę oraz 36 życiorysów.

Zawadzka (2000: 46) zwraca uwagę, że nieprawidłowości w realizacji kulturowym wywołują silniejszą irytację u rozmówców niż popełniane błędy gramatyczne. Dlatego do przedmiotowego badania wybrano teksty, w których wystąpiły błędy w zakresie poprawności językowej, wynikające z nieznamomości kultury kraju (-ów) języka docelowego⁸. Nie oceniam tu zatem poprawności formalno-gramatycznej tekstów. Dokumenty analizowano pod kątem prawidłowego użycia środków językowych charakterystycznych dla omawianych form wypowiedzi (pojedyncze leksemy, zwroty, wyrażenia, kolokacje) i orientacji w konwencjach kulturowych typowych dla pism oficjalnych. Błędy popełnione przez studentów przedstawiono w formie tabelarycznej opatrzonej komentarzem, zawierającej trzy kolumny: słowo/zwrot/wyrażenie – błąd – forma poprawna.

5.4.1. List motywacyjny (Bewerbung)

W czasie zajęć z pisania szczególny nacisk położono na związki językowo-kulturowe. Dlatego analizie w liście motywacyjnym zostały poddane następujące aspekty: orientacja w realiach danego obszaru językowego, tu w wiedzy o konwencjach społecznych obowiązujących w pisemnej korespondencji urzędowej w krajach niemieckiego obszaru językowego, a w szczegól-

⁷ W roku akademickim 2020/2021 z uwagi na sytuację pandemiczną, studenci pisali dokumenty na platformie MS Teams. W kolejnym roku badani oddawali prace podczas zajęć stacjonarnych.

⁸ Przytoczone przykłady zawierają powtarzające się błędy, które popełniali badani.

ności: sposób oznaczeń pocztowych w adresie, sposób zapisania daty, znajomość zasad etykiety językowej w formach grzecznościowych, znajomość typowego słownictwa charakterystycznego dla tego gatunku tekstu w języku niemieckim oraz znajomość różnic pomiędzy elementami leksykalnymi języka polskiego i niemieckiego w odmiennym w każdym z tych języków sposobie postrzegania otaczającej rzeczywistości i jej tła.

A. Pierwszym elementem w podaniu o pracę nacechowanym kulturowo jest skrót kraju w adresie przed kodem pocztowym:

SŁOWO/WYRAŻENIE	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>Polen (Polska)</i>	<i>P</i>	<i>PL</i>
<i>Deutschland (Niemcy)</i>	<i>DE</i>	<i>D</i>
<i>Österreich (Austria)</i>	<i>Ö</i>	<i>A</i>
<i>Conföderatio Helvetica, Schweiz (Szwajcaria)</i>	<i>SCH</i>	<i>CH</i>

Komentarz: Studenci często błędnie piszą: **P* na oznaczenie Polski, **DE* na oznaczenie Niemiec, **Ö* na oznaczenie Austrii lub **Sch* na Szwajcarii. W tym kontekście należy dopowiedzieć, iż muszą też wiedzieć, że kod pocztowy w Polsce składa się z pięciu cyfr rozdzielonych dywizem, np. 00-000, natomiast w Niemczech, Austrii i Szwajcarii nie ma takiego znaku w zapisie kodu pocztowego, a kod w tych dwóch ostatnich krajach składa się z czterech cyfr.

B. Ważnym elementem uwarunkowanym kulturowo jest data pisma, która w języku niemieckim nie posiada kombinacji pomiędzy cyframi arabskimi i rzymskimi, co jest możliwe w języku polskim. Nie można zatem po niemiecku zapisać terminu kalendarzowego jako np. *28 VI 2022*, poprawnie napiszemy: *28.06.2022* (zob. także Schmelz, 1998: 13). Należy o tym również pamiętać, kiedy w treści listu motywacyjnego podajemy datę, od kiedy możemy zacząć pracę.

JĘZYK POLSKI	JĘZYK NIEMIECKI
<i>28 VI 2022</i>	–
<i>28.06.2022</i>	<i>28.06.2022</i>

C. Kolejnym elementem są zwroty grzecznościowe powitalne.

Zwrot	Błąd	Forma poprawna
<i>Szanowni Państwo</i>	<i>Sehr geehrte Frauen und Herren</i>	<i>Sehr geehrte Damen und Herren</i>

Komentarz: Najczęściej w języku niemieckim stosujemy neutralną formę: *Sehr geehrte Damen und Herren (Szanowni Państwo)*, jeśli nie wiemy, kto będzie personalnie odbiorcą listu, lub *Sehr geehrte Frau .../Sehr geehrter Herr...*, gdy zwracamy się do

konkretnej osoby, np. *Sehr geehrte Frau Nowak, Sehr geehrter Herr Meier*. Zdarzało się jednak, pomimo licznych ćwiczeń, że studenci na III roku stosowali frazę **Sehr geehrte Frauen und Herren, (Frau – pani)*, ponieważ w języku polskim mówi się: *Szanowne Panie, szanowni Panowie*.

ZWROT	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>Szanowna Pani Anna Nowak</i>	<i>Sehr geehrte Frau Anna Nowak</i>	<i>Sehr geehrte Frau Nowak</i>

Komentarz: Pisząc do adresata *Sehr geehrte Frau (Szanowna Pani)...*, *Sehr geehrter Herr (Szanowny Panie)...*, należy wstawić tylko jego nazwisko. Niektórzy studenci wpisywali formę z imieniem, np. **Sehr geehrte Frau Anna Nowak*, co jest w takiej sytuacji niepoprawne. Aby nie popełnić błędu, trzeba rozumieć właściwie kulturę obcą i mentalność danego narodu, tu kulturę niemiecką i sposób postrzegania świata przez Niemców. W języku niemieckim nie podaje się bowiem imienia osoby, do której kierowany jest list oficjalny.

Zwrot grzecznościowy pożegnalny, najczęściej stosowany w języku niemieckim to *Mit freundlichen Grüßen*. Budzi on wiele wątpliwości studentów, ponieważ jego znaczenie zależy od charakteru listu i ma on w języku polskim kilka ekwiwalentów, o czym studenci zapominają: *Z poważaniem, Z wyrazami szacunku, Z serdecznymi pozdrowieniami, Łączę pozdrowienia, Serdecznie pozdrawiam*. Często bowiem pytają oni, dlaczego frazę *Serdecznie pozdrawiam* wpisuje się do listu formalnego, jakim jest podanie o pracę. Językowe formuły powitalne i pożegnalne należą do konwencji grzecznościowych⁹. Jak pisze Tomiczek (2005: 48, 50), w kontaktach z obcokrajowcami często istnieje niebezpieczeństwo popełnienia nietaktu przez osobę, która choć opanowała język obcy w stopniu wystarczającym do porozumiewania się, nie zna ona jednak zbyt dobrze reguł językowo-obyczajowych obowiązujących w innym kraju.

Wydawałoby się, że między Polakami i Niemcami, narodami należącymi od tysiąclecia do tej samej sfery kulturowej, różnice powinny być niewielkie lub w ogóle nie powinny istnieć. Przy daleko idącej wspólnocie kulturowej w zachowaniach Polaków i Niemców występują jednak duże rozbieżności. Trzeba uświadomić sobie, że zjawisko grzeczności językowej w kontaktach międzyludzkich należy do językowych i społecznych uniwersaliów, które w każdym społeczeństwie jest uwarunkowane innymi normami kulturowymi i językowymi (Tomiczek, 2005: 67).

⁹ Skrypty konwersacyjne, czyli formy rutynowe, określają reguły zachowań dotyczące, np. rozpoczęcia rozmowy czy jej zakończenia. Teoretycznie repertuary wartości kulturowych są takie same, ale inne są preferencje ich wyboru i sposoby wyrażania. Każda społeczność językowa rozwija własne schematy, niezbędne do wzajemnego zrozumienia i funkcjonowania w ramach danej grupy (Zawadzka, 2004: 186).

D. Każda społeczność językowa posiada własne specyficzne klasy pojęciowe, za pomocą których porządkuje doświadczany świat. Uwidacznia się to wtedy, gdy studenci w liście motywacyjnym chcą przedstawić np. swoje cechy charakteru czy osobowości, np.:

SŁOWO/WYRAŻENIE	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>elastyczność</i>	<i>Elastizität</i>	<i>Flexibilität</i>
<i>wytrwałość</i>	<i>Beharrlichkeit</i>	<i>Ausdauer</i>
<i>moje mocne strony</i>	<i>meine starken Seiten</i>	<i>meine Stärke(n)</i>

Komentarz: Jak wiadomo, język jest zespołem wzorów, które kształtują sposoby percypowania przez człowieka otaczającej rzeczywistości. To one wpływają na to, w jaki sposób ludzie językowo się zachowują. Pisał o tym Sapir (1978: 48), zwracając uwagę, że życie ludzi jest zawsze kształtowane poprzez język, który ukierunkowuje ich myślenie i jest przewodnikiem po rzeczywistości społecznej danego narodu i jego kulturze. *Elastizität* oznacza *elastyczność materiału, ruchów*, natomiast łatwość przystosowywania się do nowych warunków to w języku niemieckim *Flexibilität*. Wytrwałość w działaniu należy przetłumaczyć jako *Ausdauer*, a nie jako *Beharrlichkeit* (*upór, uporczywość*). *Meine starken Seiten* mogą być rozumiane jako *strona, bok, kartka w książce*. Piszą o swoich zaletach, należy użyć frazy *meine Stärke(n)*.

SŁOWO/WYRAŻENIE	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>wiedza w zakresie</i>	<i>Wissen im Bereich</i>	<i>Kenntnisse im Bereich</i>
<i>predyspozycje</i>	<i>Prädispositionen</i>	<i>Fähigkeiten</i>

Komentarz: Jeżeli badani piszą, że dysponują wiedzą w jakimś zakresie, to muszą to wyrazić jako *Ich verfüge über Kenntnisse im Bereich*, a nie **Wissen im Bereich*, ponieważ, jak podkreśla Andrzejewski (1989: 160), przez dane słowo każdy naród rozumie inne treści, dostrzega inny aspekt rzeczywistości, wywołuje odmienne skojarzenia. Dlatego np. ma się również *predyspozycje do czegoś*, czyli *Fähigkeiten*, a nie **Prädispositionen*, które są wrodzoną skłonnością do określonej choroby.

ZWROT	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>możliwość awansu</i>	<i>Steigerungsmöglichkeiten</i>	<i>Aufstiegsmöglichkeiten</i>

Komentarz: Jeśli student podaje, że *chciałby zmienić pracę z uwagi na brak możliwości awansu* **Ich möchte meine Arbeit wechseln, weil es hier keine Steigerungsmöglichkeiten gibt*, to poprawna forma brzmi *Aufstiegsmöglichkeiten* (*Aufstieg – awans*). *Steigerung* oznacza natomiast *zwiększenie, wzmożenie, wzrost oraz stopniowanie w gramatyce*.

WYRAŻENIE/ZWROT	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>presja czasu</i>	<i>Pression der Zeit</i>	<i>Termindruck</i>
<i>praca na etacie</i>	<i>Arbeit auf dem Etat</i>	<i>np. eine Vollzeitstelle haben</i>

WYRAŻENIE/ZWROT	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>termin zatrudnienia</i>	<i>Termin des Arbeitsbeginns, Termin des Anfangs der Arbeit</i>	<i>Eintrittstermin</i>
<i>oczekiwania płacowe</i>	<i>Lohnerwartungen, Zahlungserwartungen</i>	<i>Gehaltsvorstellung</i>
<i>zdobyć doświadczenie</i>	<i>Erfahrungen erreichen</i>	<i>Erfahrungen sammeln/machen</i>

Komentarz: Kiedy ktoś pisze, że nauczył się pracować pod presją czasu, to powinien to wyrazić np. w postaci zdania *Ich habe gelernt, unter Termindruck zu arbeiten*, a nie dosłownie tłumaczyć polski zwrot na język niemiecki **Ich habe gelernt unter der Pression der Zeit zu arbeiten*.

Praca na etacie to nie jest **Arbeit auf dem Etat*. W języku fachowym powiemy i napiszemy: *ganztags arbeiten, eine Vollzeitstelle haben, eine Arbeitsstelle haben, einen Fulltime-Job haben, eine volle Stelle haben*. *Etat* jest określeniem budżetu krajowego, gminnego lub domowego.

Termin rozpoczęcia pracy w języku niemieckim należy podać jako *Eintrittstermin*, a nie jak dosłownie tłumaczą studenci z języka ojczystego **Termin des Arbeitsbeginns* lub **Termin des Anfangs der Arbeit*. *Oczekiwania płacowe* to *Gehaltsvorstellung*, a nie **Lohnerwartungen* czy **Zahlungserwartungen*, które można spotkać w listach motywacyjnych piszących, którzy nie sprawdzają znaczeń ekwiwalentów podawanych w słownikach dwujęzycznych, nawet tych internetowych (*płaca – Lohn, Gehalt, Zahlung*¹⁰).

Dochodzą do tego błędy leksykalne w zakresie kolokacji, np. **Die Stelle erlaubt mir, entsprechende Erfahrungen zu erreichen* zamiast *Erfahrungen sammeln/machen*.

Każdy język ma swoje środki, aby pisać o rzeczywistości pozajęzykowej, przy czym nie muszą one być analogiczne do środków innego języka (zob. Szymczak-Rozlach, 2017: 265). Istnieje ścisła zależność między życiem społeczeństwa a słownictwem, jakim dane społeczeństwo się posługuje (zob. Wierzbicka, 2007: 16, 21). Znaczenia poszczególnych jednostek leksykalnych często odzwierciedlają i przekazują określony sposób myślenia charakterystyczny dla danej społeczności kulturowej, są one równocześnie kluczem do kultury tej wspólnoty językowej dla tych, którzy próbują ją poznać i zrozumieć.

E. List kończymy wyrażeniem gotowości do rozmowy kwalifikacyjnej (zob.

Wzory listów i pism niemieckich. Poradnik oraz słownik, 2014: 21), np.:

- *Über eine Einladung zum Vorstellungsgespräch würde ich mich freuen.*

¹⁰ <https://pl.pons.com> [DW 02.06.2022]

- *Ich würde mich freuen, wenn Sie mich zu einem Vorstellungsgespräch einladen.*
- *Über die Gelegenheit zu einem persönlichen Gespräch würde ich mich sehr freuen.*

WYRAŻENIE	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>rozmowa kwalifikacyjna</i>	<i>Qualifikationsgespräch</i>	<i>Vorstellungsgespräch</i>

Komentarz: W tym kontekście należy wspomnieć, że rozmowa kwalifikacyjna jest w języku niemieckim „rozmową, w której się przedstawiamy” – *Vorstellungsgespräch*, a nie jak dosłownie tłumaczą studenci **Qualifikationsgespräch*, przez co tworzą kalki językowe będące efektem nieznamomości innej rzeczywistości pozajęzykowej.

Podsumowując, przytoczone przykłady błędów językowych, tu leksykalnych, świadczą o tym, że badanym brakuje jeszcze doświadczenia semantycznego, które pozwoliłoby im poprawnie zwerbalizować odniesienia do wybranych wycinków niemieckiej rzeczywistości pozajęzykowej. Błędy w interjęzyku studentów wynikają z nieznamomości zakresów znaczeniowych jednostek podsystemu leksykalnego wywołanych różnicami w przedstawianiu otaczającego świata w języku polskim i w niemieckim. Nieznamomość obcego tła kulturowego powoduje, iż studenci interpretują kulturę krajów niemieckiego obszaru językowego z własnej perspektywy, a to prosta droga do niezamierzonych nieporozumień międzykulturowych (zob. np. Bolten, 2006: 41, 47). Użycie niewłaściwych zwrotów w listach motywacyjnych może bowiem wywołać wrażenie nieuprzejmości, obrazić adresata, narazić autora na śmieszność czy też wzbudzić niepotrzebne zdziwienie odbiorcy.

W komunikacji międzykulturowej chodzi o to, aby doszło do skutecznej interakcji pomiędzy przedstawicielami różnych kultur. Tego typu komunikacja opiera się na różnicach norm, obyczajów, wzorów myślenia czy np. postępowania między ludźmi. Komunikując się w języku obcym, nadawca musi mieć świadomość różnic między kulturami, gdyż to pozwala mu uniknąć nieporozumień oraz błędów językowych (Garlacz-Sobczyk, 2013: 61).

5.4.2. Życiorys (Lebenslauf)

Aby doskonalić kompetencje językowe, poszerzać i utrwalać wiedzę obejmującą inne sposoby werbalizacji wybranych wycinków rzeczywistości pozajęzykowej, studenci pisali w ramach pracy domowej swoje życiorysy w języku niemieckim. Podczas analizy dokumentów skupiono się m.in. na sposobie zapisu nazw osobowych, tłumaczeniu nazw instytucji, przekazaniu informacji o możliwości kontaktu przez telefon komórkowy, a także na ocenie elemen-

tów leksykalnych, tj. praktycznej znajomości słownictwa ogólnego i fachowego, w tym typowych sformułowań charakterystycznych dla gatunku tekstu jakim jest życiorys, np.: *stan cywilny, z domu, znajomość języków obcych, prawo jazdy*.

A. Specyficznym elementem zdeterminowanym kulturowo w życiorysie są imiona własne (zob. Hejwowski, 2004: 85). Jak można zauważyć, niektórzy studenci mieli skłonność do tłumaczenia polskich imion na język niemiecki i w ten sposób np. z Łukasza powstaje *Lukas*, z *Marka* – *Markus*, z *Agaty* – *Agatha*, a z *Katarzyny* – *Kathrin*. Nie wolno tego robić, zwłaszcza w korespondencji oficjalnej. Dotyczy to również sposobu zapisywania imion, np. polskiego *Aleksandra* należy zapisać jako *Aleksander* a nie w wersji niemieckiej *Alexander*. Zawsze trzeba podawać imię i nazwisko w oryginalnej pisowni, jaka jest w dowodzie osobistym czy paszporcie (zob. Schmelz, 1998: 16–17).

B. Kolejna różnica dotyczy informacji o numerze telefonu komórkowego, pod którym jesteśmy osiągalni:

SŁOWO	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>telefon komórkowy</i>	<i>Handy</i>	<i>Mobil</i>

Komentarz: Po niemiecku napiszemy: *Mobil: +48 (0) 000 000 000*, a nie **Handy +48 (0) 000 000 000*. *Handy* w krajach niemieckojęzycznych jest określeniem telefonu bezprzewodowego.

C. Istotne są również obywatelstwo, stan cywilny oraz pochodzenie.

SŁOWO	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>Obywatelstwo</i>	<i>Bürgerschaft</i>	<i>Staatsangehörigkeit</i>

Komentarz: Podając obywatelstwo, używamy terminu *Staatsangehörigkeit*: Polnisch, nie zaś **Bürgerschaft*, które oznacza mieszkańców jakiegoś miasta lub ogół obywateli. W tym przypadku dwu znaczeniom w języku niemieckim odpowiada tylko jeden leksem w języku polskim: *obywatelstwo* – *Bürgerschaft, Staatsangehörigkeit*. Każdy język formułuje we właściwy sobie sposób myśli swoich użytkowników. Dlatego jeden język może unifikować rzeczywistość za pomocą jednej jednostki leksykalnej, a drugi za pomocą kilku, co potwierdzają również poniższe przykłady.

WYRAŻENIE	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>stan cywilny</i>	<i>Zivilzustand</i>	<i>Familienstand</i>

Komentarz: Niektórzy pracodawcy wymagają, aby uwzględnić w życiorysie stan cywilny, który w języku niemieckim brzmi *Familienstand* a nie **Zivilzustand*, jak błędnie

pisali studenci. Ponieważ ten sam fragment rzeczywistości może być różnie dzielony między leksemy w poszczególnych językach (zob. Grzegorzczkowska, 1999: 43), pojawiają się także błędy przy podawaniu rodzaju stanu:

SŁOWO	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>żonaty, zamężna</i>	<i>geheiratet</i>	<i>verheiratet</i>
<i>panna</i>	<i>Jungfrau, Fräulein</i>	<i>ledig</i>
<i>kawaler</i>	<i>Junggeselle, Kavalier</i>	<i>ledig</i>
<i>wolny</i>	<i>frei</i>	<i>ledig</i>

Komentarz: Elementy zewnętrznego świata w różny sposób pod względem pojęciowym ulegają werbalizacji, czyli przekształcaniu się w słowa (Doroszewski, 1982: 108). Jeden leksem może bowiem leksykalizować znaczenia, które nie są wyodrębniane w innym języku, inaczej kategoryzującym dany fragment rzeczywistości. Dlatego np. trzem polskim leksemom *panna*, *kawaler*, *wolny* odpowiada w języku niemieckim tylko jeden ekwiwalent – *ledig*.

WYRAŻENIE	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>z domu</i>	<i>aus dem Hause, Mädchenname</i>	<i>geborene</i>

Komentarz: Przy danych dotyczących rodziców, niektórzy kandydaci o pracę podają „nazwisko panięskie” matki, które po niemieckim brzmi *Mädchenname*. Jednak w dokumentach, kiedy piszemy np. *Anna Nowak z domu Kowalska*, trzeba użyć wyrażenia *Anna Nowak geb. Kowalska* (*Anna Nowak geborene Kowalska*), o czym nie wszyscy studenci pamiętają, pomimo wyjaśnień, i wstawiają frazę **Anna Nowak Mädchenname Kowalska*. Zdarzały się również pojedyncze przypadki z wyrażeniem **Anna Nowak aus dem Hause Kowalska*.

D. Warto zwrócić również uwagę na aspekt wykształcenia, w tym posiadanych kompetencji.

WYRAŻENIE	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>Liceum Ogólnokształcące im. Adam Mickiewicza</i>	<i>Lyzeum von Adam Mickiewicz, Lyzeum namens Adam Mickiewicz</i>	np. <i>Adam-Mickiewicz-Lyzeum</i>
<i>studia stacjonarne</i>	<i>stationäres Studium</i>	<i>Direktstudium</i>
<i>Wydział Humanistyczny</i>	<i>Humanistische Abteilung, Humanistische Fakultät</i>	<i>Geisteswissenschaftliche Fakultät</i>

Komentarz: Podając wykształcenie, wpisujemy ukończone szkoły, które po niemiecku należy zapisać z łącznikiem, np. *Liceum Ogólnokształcące im. Adam Mickiewicza* jako *Adam-Mickiewicz-Lyzeum* lub z cudzysłowem *Allgemeinbildendes Lyzeum „Adam Mickiewicz”*, a nie jak pisali studenci **Lyzeum von Adam Mickiewicz* lub dosłownie tłumaczyli z języka polskiego **Lyzeum namens Adam Mickiewicz*. *Studia stacjonarne*

natomiast to nie **stationäres Studium*, lecz *Direktstudium*, a Wydział Humanistyczny należy przetłumaczyć jako *Geisteswissenschaftliche Fakultät*, a nie jako **Humanistische Abteilung* lub **Humanistische Fakultät*.

WYRAŻENIE	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>w mowie i w piśmie</i>	<i>in Sprache und Schrift, in Wort und Sprache, in Rede und Schreiben</i>	<i>in Wort und Schrift</i>
<i>znajomość języka angielskiego</i>	<i>Kenntniss der englischen Sprache</i>	<i>Englischkenntnisse</i>
<i>znajomość MS-Office</i>	<i>Kenntnis des MS-Office</i>	<i>MS-Office Kenntnisse</i>

Komentarz: Niezbędne w życiorysie jest wyszczególnienie posiadanych umiejętności, jak np.: znajomość języków obcych, znajomość obsługi komputera czy zawarcie informacji o posiadanym prawie jazdy. Kiedy chcemy napisać, że nasza znajomość języków obcych jest biegła (bardzo dobra, dobra) *w mowie i w piśmie*, użyjemy wyrażenia *fließend (sehr gut, gut) in Wort und Schrift*, nie zaś **fließend in Sprache und Schrift, *fließend in Wort und Sprache, *fließend in Rede und Schreiben (mowa – Sprache, Rede; pismo – Schrift, Schreiben)*. Ponadto *znajomość* danego języka po niemiecku należy wyrazić w liczbie mnogiej jako wyraz złożony, a nie w pojedynczej, jak w języku polskim, np. *Englischkenntnisse – *Kenntniss der englischen Sprache*. Tak samo jest, kiedy piszemy o swojej umiejętności obsługi komputera. Mówimy wtedy, że mamy *PC-Kenntnisse/EDV-Kenntnisse, MS-Office Kenntnisse*, a nie **Ich besitze die Kenntnis des MS-Office*.

WYRAŻENIE	BŁĄD	FORMA POPRAWNA
<i>prawo jazdy kategorii B</i>	<i>Fahrerlaubnis der Kategorie B, Führerschein der Kategorie B</i>	<i>Fahrerlaubnis der Klasse B/der Klasse II</i>

Komentarz: Najpopularniejszą kategorią prawa jazdy w Polsce jest *kategoria B*, obejmująca samochody osobowe. W Niemczech jej odpowiednikiem jest *Fahrerlaubnis der Klasse B/der Klasse II/der Führerschein der Klasse 2*. W życiorysach wielu studentów można jednak spotkać wyrażenia **Fahrerlaubnis der Kategorie B/*Führerschein der Kategorie B*. Różnica między formą polską a niemiecką wynika z tego, iż każdy naród w odmienny sposób językowo ujmuje ten rodzaj dokumentu.

W życiorysach błędy leksykalne wystąpiły w postaci kalk językowych, które są dosłownym tłumaczeniem wybranych elementów z jednego języka na drugi. Studenci tłumacząc je, przenosili formy i znaczenie z języka polskiego i polskiej kultury na język niemiecki i niemiecką kulturę. Błędy leksykalne były też efektem różnic semantycznych między elementami leksykalnymi języka polskiego i niemieckiego w odmiennym w każdym z nich sposobie postrzegania rzeczywistości, interpretowania i nazywania

występujących w niej osób, rzeczy czy zjawisk. Odnoszą się one bowiem do realiów społeczno-kulturowych i wynikających z nich np. sposobów życia czy przyjętych zwyczajów.

Przyczynę błędów językowych w pismach aplikacyjnych można wytłumaczyć również koncepcją kontrastywną Friesa (1945) i Lado (1957). Badacze ci wyszli z założenia, że uczący się przenoszą reakcje wykształcone w języku ojczystym na obcy, ponieważ według nich proces jego opanowywania zachodzi na bazie języka pierwszego ucznia, który wpływa na strukturę nowego systemu. Jeżeli uczący się ma wątpliwości, sięga do swojego języka ojczystego i przenosi wykształcone na jego podstawie nawyki do języka obcego, co prowadzi do transferu językowego. Jeśli pomiędzy językiem ojczystym uczącego się a językiem obcym występują różnice w nazywaniu otaczającej rzeczywistości, wówczas należy spodziewać się trudności i negatywnego transferu (interferencji językowej) prowadzącego do błędów językowych (zob. Bawej, 2008: 12–13).

Zachowanie językowe jest silnie zrytualizowane i uwarunkowane kulturowo. Często osoby uczące się języka wszystko co obce, także zachowanie językowe, percypują w kategoriach własnych doświadczeń i własnej kultury. Informacje odnoszące się do otaczającego je świata przetwarzają na podstawie wytworzonych w ramach swojej kultury odzwierciedlających ją schematów (Zawadzka, 2000: 459). Dzięki jednak, co podkreśla Szkutnik (2000: 35–36), systematycznym ćwiczeniom studenci uczący się języka obcego w pewnym momencie zaczynają dokonywać swojego rodzaju relatywizacji oglądu świata, zaczną rozumieć, że świat nie musi być zbudowany według zasad ich języka ojczystego. Taka świadomość jest cennym elementem edukacji ogólnej i krokiem w kierunku większej dojrzałości językowej.

6. Uwagi końcowe

Pomimo pewnych ograniczeń przedstawionego powyżej badania jakościowego, tj. małej liczby badanych, dwóch tylko rodzajów tekstów, mam nadzieję, że stanie się ono wartościowym przyczynkiem dla rozwijania sprawności pisanego wśród studentów uczących się języka niemieckiego.

Błędy i nieprawidłowości w zakresie kompetencji międzykulturowej uświadomiły studentom, że poznawana przez nich rzeczywistość językowa i pozajęzykowa nie zawsze jest analogiczna do ich własnej. Formy niezgodne z konwencjami obowiązującymi w pismach oficjalnych czy błędy leksykalne, które pojawiły się w listach motywacyjnych i życiorysach, spowodowane były tym, że nie znali oni jeszcze zbyt dobrze uwarunkowanych kulturowo różnic w przedstawianiu innej niż polska rzeczywistość. Z uwagi na brak dostatecznej

znajomości tła kulturowego krajów niemieckiego obszaru językowego utrwalonego w strukturze podsystemu leksykalnego i pragmatycznego, ich uchybienia były najczęściej spowodowane dosłownym tłumaczeniem z języka polskiego wyrazów czy grup wyrazów na język niemiecki (kalki językowe). Ponieważ między językiem polskim a niemieckim następuje odmienna kategoryzacja otaczającego nas świata spowodowana specyfiką kulturową, wystąpiło zjawisko negatywnego wpływu języka ojczystego (interferencja językowa).

Tworzenie tekstów autentycznych (o sobie), jest rodzajem aktywności, która sprzyja zaangażowaniu studentów w proces pisania. Sporządzając swoje prace, muszą jednak cały czas mieć świadomość różnic kulturowych. Dlatego w ramach przedmiotu *Praktyczna nauka języka niemieckiego – pisanie z ortografią* należy uwrażliwiać studentów na różnice leksykalne i kulturowe pomiędzy językiem polskim a niemieckim, np.: poprzez wspólną eksplikację występujących w dokumentach aplikacyjnych wyrażań, zwrotów, tłumaczenie ich na język niemiecki czy porównywanie wybranych jednostek leksykalnych w obu językach. W ten sposób uwzględniamy również doświadczenie uczących się w zakresie ich języka ojczystego oraz ich własnej kultury, w której się wychowali, i w której na co dzień funkcjonują.

Znajomość właściwych ekwiwalentów leksykalnych w danym języku czy obowiązujących w wybranym kraju odmiennych konwencji społeczno-kulturowych jest niezbędna w procesie komunikacji uczestników pochodzących z różnych kręgów kulturowych, aby mogli oni sporządzać rzeczowe, zrozumiałe i precyzyjne teksty. Dlatego też proces glottodydaktyczny na wszystkich etapach nauki musi mieć dwie strony: językową i kulturową. Tę drugą trzeba mocno dowartościować, bo jak zauważa Myczko (2005: 30), zapoznavanie studentów z systemem wiedzy na temat kultury kraju lub krajów, których języka się uczą, jest niestety zazwyczaj wybiórcze i związane z celami pragmatycznymi kształcenia językowego.

BIBLIOGRAFIA

- Altmayer C. (2017), *Landeskunde im Globalisierungskontext: Wozu noch Kultur im DaF - Unterricht?* (w:) Haase P., Höller M. (Hrsg.) „Kulturelles Lernen im DaF/ DaZ-Unterricht Paradigmenwechsel in der Landeskunde“, Band 96, Materialien Deutsch als Fremdsprache. Göttingen: Universität Göttingen, s. 3-22.
- Andrzejewski B. (1989), *Wilhelm von Humboldt*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Banach B. (2003), *Tendencje interkulturowe we współczesnej glottodydaktyce*. „Języki Obce w Szkole”, nr 3, s. 3–15.
- Bandura E. (2000), *Rozwijanie kompetencji interkulturowej w nauczaniu języka angielskiego*, (w:) Komorowska H. (red.), *Nauczanie języków obcych w zreformowanej szkole*. Warszawa: KODRUK, s. 55–68.

- Bawej I. (2008), *Błąd leksykalny jako skutek procesów interferencyjnych. Poradnik metodyczny dla dydaktyków języka niemieckiego*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Bolten J. (2006), *Interkulturowa kompetencja*. Przekład i wprowadzenie Bolesław Andrzejewski. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Boniecka B., Panasiuk J. (2000), *Przełamywanie paradygmatu gatunkowo-stylistycznego tekstu życiorysu*, (w:) Ostaszewska D. (red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja*. T. I, *Mowy piękno wielorakie*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 47-73.
- Boniecka B., Panasiuk J. (2004), *By wyjść poza standard (życiorys, podanie a list motywacyjny)*, (w:) Ostaszewska D. (red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja*. T. II, *Tekst a gatunek*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 75-92.
- Brunzel P. (2002), *Kulturbezogenes Lernen und Interkulturalität. Zur Entwicklung kultureller Konnotationen im Französischunterricht der Sekundarstufe I*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Burszta W. J. (1998), *Antropologia kultury. Tematy, teorie, interpretacje*. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.
- Deutscher G. (2010), *Im Spiegel der Sprache. Warum die Welt in anderen Sprachen anders aussieht?* Aus dem Englischen von Martin Pfeiffer. München: C.H. Beck.
- Doroszewski W. (1982), *Język, myślenie, działanie*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Drummer A., Boehnke R. (2014), *Nowoczesna korespondencja biznesowa po niemiecku. Moderne Businesskorrespondenz auf Deutsch*. Warszawa: Poltext.
- Eichinger L.M. (1989), *Von Leuten, die nicht bis drei zählen können*. „Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache”, nr 15, s. 30–49.
- Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie* (2003). Warszawa: CODN.
- Fries Ch.C. (1945), *Teaching and Learning English as a Foreign language*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Grzegorzczkova R. (1999), *Pojęcie językowego obrazu świata*, (w:) Bartmiński J. (red.), *Językowy obraz świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 39–46.
- Grzegorzczkova R. (2007), *Wstęp do językoznawstwa*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Guz M. (2012), *Językowy obraz świata u wybranych przedstawicieli lingwistyki niemieckiej, amerykańskiej i polskiej*. Poznań: Wydawnictwo Rys.
- Hejwowski K. (2004), *Kognitywno-komunikatywna teoria przekładu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Heringer H. J. (2007), *Interkulturelle Kommunikation. Grundlagen und Konzepte*. Tübingen und Basel: Francke Verlag.
- Kadrič M., Kaindl K., Kaiser-Cookie M. (2010), *Translatorische Methodik*. Wien: Facultas Verlag und Buchhandels AG.
- Knapp K. (2004), *Interkulturelle Kommunikation*, (w:) Knapp K (red.), *Angewandte Linguistik – Ein Lehrbuch*. Tübingen: Narr, s. 409–430.

- Komorowska H., Obidniak, D. (2002), *Stopień po stopniu. Rozwój zawodowy nauczyciela języków obcych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kulczycka L. (2007), *Jak napisać najlepsze CV i list motywacyjny?* Warszawa: Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
- Lado R. (1957), *Linguistics across cultures*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Müller-Funk W. (2008), *Die Kultur und ihre Narrative Eine Einführung*. Wien: Springer-Verlag.
- Myczko K. (2005), *Kompetencja interkulturowa jako cel kształcenia językowego*, (w:) Mackiewicz M. (red.), *Dydaktyka języków obcych a kompetencja kulturowa i komunikacja interkulturowa*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, s. 27–35.
- Sambor M. (2005), *Wpływ czynników kulturowych na pisemny dyskurs perswazyjny. Studium porównawcze listów motywacyjnych pisanych w języku angielskim przez Francuzów, Niemców i Polaków*, (w:) Mackiewicz M. (red.), *Dydaktyka języków obcych a kompetencja kulturowa i komunikacja interkulturowa*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, s. 187–197.
- Sapir E. (1978), *Kultura, język, osobowość. Wybrane eseje*. Tłum. B. Stanosz, R. Zimand. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Schmelz M. (1998), *Deutsch schreiben*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Selinker L. (1972), *Interlanguage*. „IRAL”, nr 10, s. 209–230.
- Siek-Piskozub T. (2016), *Kompetencja międzykulturowa – koncepcje i wyzwania*. „Neofilolog”, nr 46/2, s. 137–151.
- Słownik wyrazów obcych*. (1980). Tokarski J. (red.). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Szkutnik L. (2000), *Nauka gramatyki jako przyswajanie nowego sposobu oglądu rzeczywistości*. „Przegląd Glottodydaktyczny”, t. 17, s. 35–37.
- Szulc A. (1994), *Słownik dydaktyki języków obcych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szymczak-Rozlach M. (2017), *Wybrane problemy translacyjne w tekstach cywilnoprawnych (konfrontacja słowacko-polska)*, (w:) Lubocho-Kruglik J., Małyś O. (red.), *Przestrzenie przekładu 2*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 259–267.
- Tokarski R. (2004), *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Tomiczek E. (2005), *Grzeczność nasza i niemiecka*, (w:) Marcjanik M. (red.), *Grzeczność nasza i obca*. Warszawa: Wydawnictwo Trio, s. 43–68.
- Volkman L. (2002), *Aspekte und Dimensionen interkultureller Kompetenz*, (w:) Volkman L., Stierstorfer K., Gehring W. (Hrsg.), *Interkulturelle Kompetenz. Konzepte und Praxis des Unterrichts*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, s. 7–47.
- Weiss D.M. (1996), *Beeinflussung der Wahrnehmung durch Zweisprachigkeit*. Frankfurt/Main: Peter Lang.
- Wędrzychowicz K. (2018), *Analiza wybranych podręczników do nauki specjalistycznego języka niemieckiego z zakresu zarządzania*, (w:) Grygiel M., Rzepecka, M., Więclawska E. (red.), *Komunikacja specjalistyczna w edukacji, translatoryce i językoznawstwie*. Specialist Communication in Education,

- Translation and Linguistics. Tom 2/Volume 2. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 111–125.
- Wierzbicka A. (1991), *Uniwersalne pojęcia i ich konfiguracja w różnych kulturach*. „Etnolingwistyka”, t. 4, s. 7–40.
- Wierzbicka A. (2007), *Słowa klucze. Różne języki – różne kultury*. Tłum. I. Duraj-Nowosielska. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Wilczyńska W. (2005), *Czego potrzeba do udanej komunikacji interkulturowej*, (w:) Mackiewicz M. (red.), *Dydaktyka języków obcych a kompetencja kulturowa i komunikacja interkulturowa*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, s. 15–26.
- Wolańska E. (2003), *List motywacyjny*, (w:) Bańkowska E., Mikołajczuk A. (red.), *Praktyczna stylistyka nie tylko dla polonistów*. Warszawa: Książka i Wiedza, s. 319–329.
- Wysoczański, W. (2005), *Językowy obraz świata w porównaniach zleksykalizowanych. Na materiale wybranych języków*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Wzory listów i pism niemieckich. Poradnik oraz słownik*. (2014), Pomysł serii i opracowanie strony polskiej Jacek Gordon. Warszawa: Wydawnictwo „KRAM”.
- Zawadzka E. (2000), *Glottodydaktyczne aspekty interkulturowości*, (w:) Kielar B. (red.), *Problemy komunikacji międzykulturowej*. Warszawa: Graf-Punkt, s. 451–465.
- Zawadzka E. (2004), *Nauczyciele języków obcych w dobie przemian*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Żydek-Bednarczuk U. (2012), *Kompetencja międzykulturowa w nauczaniu języka polskiego jako obcego*. „Postscriptum Polonistyczne”, nr 2(10), s. 19–30.

NETOGRAFIA

- Eberhardt J.-O. (2008), *Interkulturelle Kompetenz bei Französischlernern. Eine explorative Studie mit Schülern der Jahrgangsstufe 10*. „Zeitschrift für Fremdsprachenforschung”, nr 19: 2, s. 273-296. Online: ZFF-2-2008-Eberhardt.pdf [DW 16.02.2023].
- Eichinger L. M. (2004), *Sprache und Kultur*. Online: Eichinger_Sprache_Kultur_2004.Pdf. [DW 17.02.2023].
- Fantini Alvino E. (2009), *Assessing Intercultural Competence: Issues and Tools*, (w:) Deardorff D. K. (red.) *The SAGE Handbuch of Intercultural Competence*. Thousand Oaks (CA): Sage, s. 456-476. Online: <https://dx.doi.org/10.4135/9781071872987> [DW 16.02.2023].
- Földes C. (2021), *Das Beziehungsgeflecht zwischen Sprache und Kultur: Forschungsrückblick, Zugänge und Beschreibungstendenzen*. „Glottology”, nr 12(1), s. 9-46. Online: <https://doi.org/10.1515/plot-2020-2014> [DW 17.02.2023].
- Garlacz-Sobczyk K. (2013), *Zakłócenia w polsko-niemieckiej komunikacji biznesowej*. Praca doktorska. Katowice: Uniwersytet Śląski. Pdf. [DW 27.05.2022].
- Göbel K. (2019), *Interkulturelles Lernen im Fremdsprachenunterricht*, (w:) Beuter K., Hlukhovyh A., Bauer B., Lindner K., Vogt S. (red.), *Sprache und kulturelle Bildung. Perspektiven für eine reflexive Lehrerinnen- und Lehrerbildung und einen heterogenitätssensiblen Unterricht*. Bamberg: University of

- Bamberg Press. Online: <http://dx.doi.org/10.20378/irbo-55569>, s. 51-77. [DW 18.02.2023].
<https://pl.pons.com> [DW 02.06.2022].
- Karstedt von L. (2004), *Sprache und Kultur. Eine Geschichte der deutschsprachigen Ethnolinguistik*. Online: Karstedt_Sprache_und_Kultur.pdf. [DW 17.02.2023].
- Plikat J. (2017), *Fremdsprachliche Diskursbewusstheit als Zielkonstrukt des Fremdsprachenunterrichts. Eine kritische Auseinandersetzung mit der Interkulturellen Kompetenz*. Berlin: Peter Lang GmbH Internationaler Verlag der Wissenschaften. via free access [DW 16.02.2023].
- Rieger V. (2018), *Kultur und Innovationen*. Beiträge zur empirischen Marketing- und Vertriebsforschung. Wiesbaden: Springer Fachmedien GmbH. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-658-23335-8_2 [DW 16.02.2023].

Received: 02.09.2022

Revised: 06.01.2023